

نقش بازارچه‌های مرزی در احساس امنیت روانی مرزنشینان استان کردستان

مطالعه‌ی موردی: بازارچه‌های مرزی شهرستان بانه

ذکریا زارع^۱، سیروان عبده‌زاده^۲، هیوا احمدی^۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۱/۱۳

چکیده

هدف از مقاله‌ی حاضر بررسی نحوه‌ی تأثیرگذاری بازارچه‌های مرزی و گسترش مبادلات تجاری بر احساس امنیت روانی مرزنشینان شهرستان بانه بوده است. روستاهای واقع در نقاط صفر مرزی به دلایلی چون دوری از مرکز و عدم دسترسی کافی به بسیاری از امکانات، از جمله مناطق محروم کشور می‌باشند که رسیدگی به وضعیت آنان امری ضروری می‌باشد. ایجاد بازارچه‌های مرزی در این مناطق، می‌تواند عاملی مناسب جهت تحقق یافتن هدف مذکور باشد.

با توجه به اهداف پژوهش، روش پژوهش کمی- کیفی (ترکیبی) و جامعه آماری شامل کلیه سرپرستان خانوار دو دسته از روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی در شهرستان بانه می‌باشد. از دو منبع پرسشنامه و مصاحبه ساختار نیافته استفاده به عمل آمده و همچنین حجم نمونه، شامل ۲۳۷ نفر از اهالی روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی می‌باشد. همچنین به منظور پی‌بردن به لایه‌های نهان رابطه، با تعداد ۳۵ نفر از اهالی نیز مصاحبه فردی انجام شده است.

بر اساس این تحقیق افرادی که همجواری بیشتر با این بازارچه‌ها دارند و بیشتر با این نوع بازارها در مرزها در مرزها هستند، از امنیت روانی بیشتری نسبت به سایر افراد با توجه به این زمینه اجتماعی و در این محدوده مطالعاتی، برخوردارند. یافته‌ها (آزمون فرضیه‌ها و مصاحبه‌ها) نشان می‌دهند که مرزنشینان نزدیک به بازارچه‌های مرزی نسبت به روستاهای دور از بازارچه‌ها، به لحاظ روانی از احساس امنیت بیشتری برخوردارند.

با توجه به یافته‌های پژوهش بازارچه‌های مرزی بر امنیت روانی مرزنشینان تأثیر دو سویه دارد. به این معنی که هر چند منفعت حاصل بیشتر شامل دلالتان و سوداگران شهری بوده است؛ با این وجود تاکنون روستاهای محدودی (نور و کیله عباس آباد) از این بازارچه-ها به‌طور مستقیم سود برده‌اند. مردم روستاهای استفاده کننده از مزایای این بازارچه‌ها، فعالیت آنها را مفید ارزیابی می‌کنند؛ ولی چون اشتغال آن برای تمام مرزنشینان نبوده و فقط شامل روستاهای نزدیک شده است، با نارضایتی‌هایی هم روبرو بوده و به لحاظ روانی نامنی‌هایی برای ساکنان منطقه به همراه داشته است. بنابراین ضروری است تا علاوه بر روستاهای نزدیک به بازارچه‌های مرزی، سایر مردم مرزنشین ساکن در روستاهای دیگر نیز از مزایای بازارچه‌ها سود ببرند تا احساس امنیت روانی بیشتری را برای منطقه به همراه داشته باشد.

واژه‌های کلیدی

بازارچه‌های مرزی، امنیت روانی، بانه، روستاهای مرزی، مرزنشینان

۱. کارشناس ارشد مدیریت اجرایی. نویسنده مسئول

۲. دانشجوی دکتری مطالعات توسعه اجتماعی دانشگاه تهران؛ sirwanabdezhadeh@yahoo.com

۳. کارشناس ارشد مطالعات توسعه اجتماعی دانشگاه تهران.

مقدمه

امنیت همواره یکی از نیازهای مردمی بوده است و همبستگی بالایی با رضایت از زندگی و به تبع آن سلامت روان دارد (هزار جریبی و صفری شالی، ۱۳۸۸: ۹). به گونه‌ای که احساس امنیت یکی از تعیین کننده‌های اصلی کیفیت زندگی می‌باشد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۳). به نوعی که با عدم احساس امنیت اجتماعی و روانی، سایه آسیب‌های اجتماعی بر هر جامعه‌ای سنگینی خواهد کرد و میزان رضایت از زندگی کاهش خواهد یافت و انزوا و افسردگی، جایگزین شادی و نشاط خواهد گردید (باپیری و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۶). چنانکه الین^۱ اظهار می‌دارد: «اگر مردم فضا را به دلیل عدم راحتی و یا ترس استفاده نکنند، عرصه عمومی از بین رفته است». نامنی، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل می‌کند و با ایجاد مانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه‌های زیادی را بر جامعه تحمیل می‌نماید (افتخاری، ۱۳۸۱: ۸).

مفهوم امنیت به تدریج تحول بیشتری یافته و دارای ابعاد تازه‌ای شده است. به گونه‌ای که امروز امنیت را در توسعه و نه در اسلحه سراغ می‌گیرند؛ یعنی به جای تأکید انحصاری بر امنیت داخلی، به تأکید بیشتر بر امنیت مردم، و به جای امنیت نظامی، به امنیت در توسعه انسانی پرداخته می‌شود (مؤذن جامی، ۱۳۸۴: ۱۱۱). یکی از ابعاد بسیار مهم و حیاتی آن، امنیت در بعد روانی می‌باشد. امنیت ذهنی یا روانی که نشانگر عدم ترس از مورد حمله قرار گرفتن ارزش‌ها (براوچ^۲، ۲۰۰۶: ۴۴) است، عدم وجود آن در زندگی باعث مختل شدن مناسبات اجتماعی (هالفورد^۳، ۲۰۰۱: ۲۹) و تحلیل رفتن و چالشی بودن زندگی می‌شود.

امروزه، توسعه و امنیت به تنهایی نمی‌توانند الزامات توفیق جوامع را در بر داشته باشند؛ بلکه جامعه‌ای را موفق می‌دانند که در مقوله توسعه از امنیت پایداری برخوردار باشد. به هر حال، فراهم آوردن امنیت، تدارک کننده‌ی یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه یافتگی و

1. Elin
2. Brauch
3. Halford K. W.

از سوی دیگر، توسعه و حرکت به سوی آن، به تقویت مبانی عمومی امنیت در جامعه می‌انجامد (مؤذن جامی، ۱۳۸۴: ۱۱۲). بدین معنی که هرگونه اقدامی که در جهت تأمین امنیت صورت پذیرد، خود می‌تواند در میان اقشار جامعه، آرامش و اعتماد به نفس ایجاد کند و در طرف مقابل کیفیت زندگی که مجموعه‌ای از واکنش‌های عاطفی و شناختی افراد در مقابل وضعیت جسمی، روانی و اجتماعی است (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۴)، بدون امنیت که در این پژوهش بعد روانی مورد تأکید است، امکان‌پذیر نیست.

ضعف بنیان‌های تاریخی، دور افتادگی و در حاشیه قرار گرفتن نقاط مرزی، پراکندگی جمعیت و شرایط اقلیمی نامناسب، از جمله عواملی هستند که روی آوردن ساکنین نقاط مرزی به بازارهای کشورهای همسایه را در طول تاریخ تشدید نموده‌اند. به دلیل تأکیدهای بسیاری از اقتصاددانان بر توجه به تجارت بین‌المللی به عنوان یکی از محرک‌های اصلی رشد و توسعه اقتصادی و نتایج حاصل از آن، توجه به جنبه‌های اقتصادی مبادلات مرزی اهمیت بیشتری به خود گرفت و بسیاری از نقاط مرزی که تا آن موقع عمدتاً نقاط امنیتی تلقی می‌شدند، از امتیازات دیگری برخوردار شدند که یکی از آن‌ها، ساماندهی مبادلات و معاملات رایج در این مناطق بود. گسترش مبادلات تجاری فواید زیادی برای هر کشور دارد؛ از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به ایجاد اعتماد و کاهش تنش‌جات مرزی کشورهای همسایه اشاره کرد. بر اساس برخی یافته‌های تجربی (صادقی و همکاران، ۱۳۹۳؛ فلاحی و همکاران، ۱۳۹۱؛ رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۷؛ چاندویت^۱، ۲۰۰۴)، رابطه مستقیمی میان گسترش مبادلات تجاری بین دو کشور همسایه و کاهش تنش سیاسی و نظامی وجود دارد و همچنین اثر دیگر آن، کمک این کشورها به یکدیگر برای ارتقاء و خلق مزیت نسبی است. ایجاد بازارچه‌های مرزی را می‌توان در راستای گسترش همکاری‌های منطقه‌ای تلقی کرده و به عنوان بخشی از یک راه‌حل اقتصادی برای کاهش بحران منطقه‌ای، ایجاد کننده

ثبات در مناطق مرزی و گسترش فعالیت‌های تولیدی و تجاری محسوب دانست که موجب پایداری امنیت در منطقه خواهد شد.

هر چند گفته‌های بالا، تنها سویی مثبت این بازارچه‌ها را نشان می‌دهد، ولی از طرفی هم باید، تأثیرات منفی این بازارچه‌ها را بر تعاملات انسانی و خود انسان، به‌عنوان کنشگر مورد تحلیل قرار داد؛ تا از آسیب‌های احتمالی در صورت کنترل آنها بر جامعه جلوگیری کرد. با فرض این که ایجاد بازارچه‌ها، عاملی در جهت ثبات و کنترل جمعیت به شمار می‌رود؛ لذا بررسی اقدام دولت در جهت زدودن فقر و تأمین امنیت و جلوگیری از تنش و بی‌ثباتی سیاسی در قالب ایجاد بازارچه‌های مرزی و میزان موفقیت آن، امری مهم تلقی می‌گردد. به این معنا، مسایلی چون سود نبردن همه مرزنشینان، چشم و هم‌چشمی‌ها، مبنای جدید تأیید دیگران و دیگر اثراتی که پول بر تعاملات انسانی وارد می‌کند، می‌تواند تأثیر چشمگیری بر روان و سلامت آن و به تهدید افتادن امنیت روانی فرد باشد.

چنانچه نمایان است، اکنون پایانه‌های مرزی استان کردستان به یکی از مهم‌ترین منابع معیشت و اشتغال‌زایی مردم منطقه تبدیل شده‌اند و می‌توان اظهار داشت در طی سال‌های اخیر تعداد پيله‌وران بازارچه‌های مرزی کردستان روند صعودی چشمگیری داشته‌اند. بر این مبنای در این پژوهش، به بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی (سیران‌پند و دیگر بازارچه‌های مرزی) شهرستان بانه بر احساس امنیت روانی مردم اطراف بازارچه و شاغلین در آن می‌پردازیم. بنابراین با توجه به مطالب فوق هدف اصلی این جستار، تعیین نوع کارکرد این بازارچه‌ها بر احساس امنیت روانی افراد در محدوده مطالعاتی می‌باشد؛ و در این راستا سؤال اصلی پژوهش این است که، بازارچه‌های مرزی و گسترش مبادلات مرزی در منطقه تا چه حد بر احساس امنیت روانی مرزنشینان تأثیرگذار بوده است؟

پیشینه تحقیق

این مرور که می‌تواند مبنایی برای استدلال‌ها و تطابق یافته‌های تحقیق با مطالعات پیشین باشد، شامل تحقیقات خارجی و داخلی در ارتباط با بازارچه‌های مرزی و احساس امنیت می‌باشد که جمع‌بندی‌ای از آنها ارائه می‌گردد.

جعفری و همکاران (۱۳۹۴)، به بررسی نقش بازارچه‌های مرزی در ایجاد امنیت و قاچاق کالا در استان خراسان شمالی پرداخته‌اند. در این پژوهش بیان شده که عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. در این مقاله که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به صورت توصیفی رابطه بین بازارچه‌های مرزی با ایجاد امنیت و قاچاق کالا بررسی شده است؛ نتایج از این قرار است: ناتوانی‌های بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، پایین بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصه اقتصادی-اجتماعی این مناطق است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است.

درویشی و همکاران (۱۳۹۱)، پژوهشی تحت عنوان بررسی نقش تحولات اقتصادی مناطق مرزی در برقراری نظم و امنیت پایدار مرزی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی مهران) انجام داده‌اند. در این مقاله نقش بازارچه‌های مرزی در ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت و خارج نمودن مناطق مرزی از انزوای جغرافیایی مورد مطالعه قرار گرفته است. سه فرضیه تدوین شده است که بر اساس اطلاعات و آمارهای ارائه شده از سوی ادارات و ارگان‌های ذی‌ربط در امور بازارچه‌های مرزی، نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که بازارچه‌های مرزی در رابطه با اشتغال‌زایی و تثبیت جمعیت و خارج نمودن مناطق مرزی از انزوای جغرافیایی نقش بسزایی ایفا نموده‌اند.

احمدپور (۱۳۹۱)، در تحقیقی با موضوع بازارچه‌های مرزی و نقش آنها در توسعه امنیت سیستان و بلوچستان به این مطلب پرداخته که مردم استان سیستان و بلوچستان به علت

دوری از قطب‌های صنعتی - اقتصادی و نبود روابط تولیدی بین بخش‌ها و منابع مختلف، از نظر اقتصادی آسیب‌پذیرتر می‌باشند و اگر به لحاظ اقتصادی به آنها توجه مبذول گردد، از اثرات مخرب سیاسی و امنیتی به طور چشمگیری کاسته خواهد شد. در نهایت به این مطلب پرداخته که اگر بازارچه‌های مرزی تقویت گردند، امنیت این استان پایدار خواهد ماند.

سعیدی و همکاران (۱۳۸۷)، به بررسی جامعه‌شناختی اقتصادی بازارچه‌های مشترک مرزی (مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی سردشت و پیرانشهر) پرداخته‌اند. نتایج این نوشتار که حاصل پژوهشی میدانی با استفاده از روش کمی و کیفی می‌باشد؛ نشان می‌دهد که، هر چند فعالیت بازارچه‌های مرزی باعث ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم، تحرک شغلی مرزنشینان و کاهش اقتصاد غیررسمی گردیده است؛ ولی خیل عظیم مهاجران روستایی به شهر را نکاسته و بعد از استقرار بازارچه از میزان فراغت پاسخگویان کاسته شده است. علیرغم اینکه بازارچه‌ها توانسته‌اند حداقل امنیت نسبی از لحاظ اقتصادی در منطقه ایجاد کنند، متأسفانه ایجاد و رونق بازارچه‌ها نتوانسته به شاخص‌های امنیت اجتماعی در منطقه کمک شایانی بکند.

احمدی پور و همکاران (۲۰۱۲)، در پژوهشی به بررسی نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت منطقه مریوان (مطالعه موردی: بازارچه مرزی باشماق) با استفاده از روش ترکیبی (پرسشنامه و مصاحبه) و رویکرد توصیفی - تحلیلی با هدف بررسی اینکه توسعه بازارچه‌های مرزی می‌تواند امنیت منطقه را تحت تاثیر قرار دهد یا نه، پرداخته‌اند. در این مقاله ذکر شده که مرزهای بین‌المللی دارای ویژگی‌های خاصی چون، توسعه نیافتگی، محرومیت، نابرابری اقتصادی و فرهنگی هستند؛ که منجر به ناامنی در مناطق ایران می‌شود. ایران با ۱۵ کشور مرزهای آبی و خاکی دارد؛ که در بعضی از آنها افراد و کالا غیر قانونی وارد می‌شوند که بوجود آورنده تهدیدات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی است. در مرز بین ایران و عراق مقدار زیادی از مشکلات چون انتقال غیرقانونی افراد، ارتکاب مسایلی چون قاچاق مواد مخدر اعتیاد آور، خرید و فروش مشروبات الکلی، کالاهای غیرقانونی و حتی سلاح

که باعث تهدید می‌باشد، وجود دارد. در این مطالعه با برخی از مقامات منطقه مصاحبه به عمل آمده است و نتایج نشان می‌دهد که توسعه بازار باشماق در امنیت منطقه قابل توجه بوده است.

مورشید^۱ و همکاران (۲۰۰۵)، در مقاله‌ای تحت عنوان اقتصاد مرزی کامبوج، به بررسی مبادلات مرزی کامبوج، لائوس، ویتنام و تایلند پرداخته‌اند. در این تحقیق، ۴ جنبه در ارتباط با اقتصاد مرزی در کامبوج مورد توجه قرار گرفته است. این چهار جنبه عبارتند از: تمام رژیم‌های حقوقی و سیاست‌های آزادسازی تجارت کامبوج، موضوعات سیاسی یا استراتژی‌های توسعه، جریان توافق‌نامه‌های تجارت نواحی مرزی و اثرات فقر اقتصادهای نواحی مرزی بر سطوح محلی. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ریسک سرمایه‌گذاری علی-رغم افزایش رقابت‌های بازاری و نیز هزینه‌های رسمی و غیر رسمی ترخیص کالا مخصوصاً برای تجارت‌های کوچک افزایش یافته است.

لی بائوپه^۲ و همکاران (۲۰۰۴)، به بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی تجارت مرزی و تأثیر آن در افزایش استانداردهای سطح زندگی مردم در سه ایالت کشور لائوس پرداخته‌اند. این تحقیق در چند قسمت تهیه شده است که در قسمت اول به چهارچوب‌های سیاسی تجارت و اقتصاد در نواحی مرزی، در قسمت دوم به کالای تولید شده در منطقه مورد مطالعه و چگونگی صادر شدن آن و سپس به تحلیل اثرات تجارت مرزی بر روی استانداردهای سطح زندگی مردم این نواحی می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، تجارت مرزی در افزایش تنوع و کیفیت کالا، ایجاد اشتغال و به طور کلی افزایش استانداردهای زندگی این ایالت‌های سه‌گانه مؤثر بوده است.

بهره‌گیری از این پژوهش‌ها می‌تواند الهام بخش گام‌های بعدی و حتی پاسخ‌های احتمالی به سؤالات مطرحه باشند. با مطالعه تحقیقات فوق، مشخص گردید که تاکنون تحقیقی در

1. Murshid & Tuot Sokphally
2. Lee Buapao

زمینه احساس امنیت روانی مرزنشینان در منطقه‌ی کردستان صورت نگرفته است و بیشتر به تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ابعاد عینی و کلی امنیت و نه بعد ذهنی آن اشاره شده و به جنبه‌های اجتماعی و روانی کمتر پرداخته شده است؛ که این تحقیق بدنبال چنین هدفی است. مطالعه احمدی‌پور و همکاران (۲۰۱۲)، از لحاظ امنیت اجتماعی و مرزی بودن منطقه مورد مطالعه در کردستان و قرابت فرهنگی شباهت بیشتری دارد؛ ولی تفاوتی که موجود است، بحث نوع امنیت و تأکید بر امنیت روانی در منطقه مورد نظر، در این جستار است.

مبانی نظری

در این قسمت به بررسی ادبیات نظری دو مفهوم امنیت و بازارچه‌های مرزی پرداخته می‌شود.

امنیت و احساس امنیت: امنیت از جمله مفاهیم مطرح در علوم انسانی است که همانند بسیاری مفاهیم دیگر مانند جامعه، فرهنگ، ارزش و ... پیچیدگی و گنگ بودن، خصیصه-ی ذاتی و ماهوی آن است. معماگونه‌گی امنیت و فرو رفتن در هاله‌ای از رمز و رازهای تئوریک، ایدئولوژیک و روزمرگی تا جایی است که بوزان از نظریه پردازان برجسته در این باره بیان کرده: «هر کوششی برای درک مفهوم امنیت بدون آگاهی کافی از تناقض‌ها و نارسایی‌های موجود در خود این مفهوم ساده‌اندیشانه است» (بوزان، به نقل از تاجیک، ۱۳۷۹: ۳۷). به این صورت که این مفهوم همواره از تحدید در قالب واژه‌ها گریزان بوده و چنان ظرفیتی دارد که همبسته با محمل‌ها، معنا و صورت خاصی پیدا می‌کند (عسگری، ۱۳۸۱: ۹۳). بدین معنا که بسته به شرایط مکانی و زمانی می‌توان آن را به انواع گوناگون متصور شد که این خود نشانی از سیال بودن آن است.

تا دهه‌ی هشتاد که مطالعات در حوزه امنیت تحت نفوذ بینشی واقع‌گرایانه قرار داشت، امنیت به عنوان پاسخی برای مسأله بقا درک می‌شد و بر این پیش‌فرض مبتنی بود که انسان همواره با تهدیدی وجودی رو به روست که امنیت را ضروری می‌سازد. در این برداشت، امنیت در رابطه با بقای فیزیکی دولت-ملت و تهاجم نظامی بالقوه ضد آن تلقی می‌شد.

بنابراین، مکتب واقع‌گرا، امنیت را به مسأله حمایت و دفاع کاهش داده، آن را به منزله‌ی موضوع برسازنده مطالعات دفاعی و استراتژیک قلمداد می‌کردند. در پایان سال هفتاد میلادی بعد هستی‌شناسانه و معرفت‌شناسانه آن مورد توجه قرار گرفت. نخستین کسی که این روابط کلاسیک را مورد نقد قرار داد، باری بوزان^۱ بود که امنیت را به بخش‌های مختلف نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی تقسیم نمود (جهانگیری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۲).

امنیت، مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت است. امنیت در مورد افراد به این معناست که مردم هراس و بیمی نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته و به هیچ وجه حقوق ایشان به مخاطره نیفتد و هیچ عاملی حقوق مشروع آن‌ها را تهدید نکند. ضرورت امنیت در جامعه به این مفهوم، از طبیعت حقوق بشری ناشی می‌گردد و لازمه‌ی حقوق و آزادی‌های مشروع، مصونیت آن‌ها از تعرض و دور ماندن از مخاطرات و تعدیات امنیت است. مخاطره شامل هر نوع عوامل احتمالی است که منجر به نقض حقوق مشروع افراد می‌شود. در واقع امنیت عبارت است از: جلوگیری از نقض و تعرض بالفعل؛ گاهی اوقات نیز امنیت در برابر احساس وحشت، خوف و خطر مطرح می‌شود (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۸).

امنیت به طور کلی شامل دو بعد ذهنی و عینی است. در بعد عینی، امنیت به معنای شرایط و موقعیت ایمن و حفظ و گسترش آن برای افراد جامعه در مقابل عوامل بیرونی است. از بعد ذهنی، امنیت به معنای احساس و آرامش است. عوامل بیرونی که شامل حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است، نتایجی در وجود فرد به بار می‌آورد و احساس آرامش و امنیتی که فرد می‌کند، هسته‌ی بعد ذهنی امنیت یا همان امنیت روانی فرد می‌باشد. به یک معنا امنیت از دو جنبه‌ی عینی و ذهنی تشکیل شده که جنبه عینی و بیرونی آن همان ایمنی و جنبه ذهنی و درونی آن احساس امنیت نام دارد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۴).

---

1. Buzan B.

به واسطه‌ی تغییر و تحولاتی که پس از جنگ جهانی دوم بر جوامع حاکم گردید، مشخص شد که بعد ذهنی امنیت (احساس امنیت) اهمیت غیر قابل انکاری پیدا کرده‌است؛ زیرا این احساس ناشی از تجربه‌های عینی و اکتسابی افراد از شرایط و اوضاع پیرامونی می‌باشد و تنها نمی‌توان آن را به گونه‌های امنیت تقلیل داد (دلاور، ۱۳۸۴: ۶). چون احساس ناامنی بدتر از خود ناامنی است؛ وقوع یک مورد جرم یا پدیده ناامنی ممکن است یک یا دو قربانی داشته باشد؛ اما همین حادثه ممکن است هزاران نفر را بترساند و شیوه‌ی زندگی و طرز تفکر آنها را تغییر دهد. احساس ناامنی می‌تواند عوارض و ضایعات روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی بر جای گذارد و ممکن است اثرات دراز مدتی بر کیفیت زندگی و بهره‌وری اقتصادی و اجتماعی داشته باشد (حسینی، ۱۳۸۶: ۱۱۲).

احساس عدم امنیت به دلایل مختلفی پدید می‌آید. یکی از دلایل مهم احساس ناامنی، ممکن است به خاطر موقعیت و وضعیت خاص حاکم بر یک جامعه باشد و فرد به خاطر پاره‌ای از عوامل مخل امنیت در جامعه احساس ناامنی بکند؛ هر چه میزان فراوانی جرم بالاتر باشد، احساس امنیت در آن جامعه پایین‌تر است (گروسی و میرزایی، ۱۳۸۶: ۳۶). احساس امنیت فرایندهای روانی و اجتماعی‌ای است که صرفاً بر افراد تحمیل نمی‌شود؛ بلکه اکثر افراد جامعه بر اساس نیازها، علایق، خواسته‌ها و توانمندی‌های شخصیتی و روانی خود در ایجاد و از بین بردن آن نقش اساسی دارند. بر اساس تمایز میان مرز احساس و واقعیت، می‌توان احساس امنیت را از واقعی تفکیک کرد. گاهی ممکن است ناامنی‌هایی در جامعه وجود داشته باشد، ولی مردم احساس نکنند. زمانی نیز موارد و مصادیق ایجاد ناامنی کم است، اما مردم احساس ناامنی می‌کنند (بیات، ۱۳۸۸: ۳۲). احساس امنیت موضوعی است که، در بهداشت روانی به آن پرداخته می‌شود. ارتباط امنیت با بهداشت روانی بدین معناست که، وجود امنیت موجب آرامش و آسودگی است. شخص با وجود امنیت، احساس راحتی کرده و برای هدف‌های قابل پیش‌بینی زندگی خود برنامه‌ریزی می‌-

کند. درحالی‌که شخص در حالت ناامنی، قدرت برنامه‌ریزی را ندارد و همه توان او صرف مبارزه با پیامدهای ناامنی می‌شود (آقابابایی، ۱۳۸۹: ۵۶-۵۵).

از دیدگاه جامعه‌شناسی، احساس امنیت در واقع یک تولید اجتماعی است؛ یعنی همه نهادهای اجتماعی در شکل‌گیری آن نقش ایفا می‌کنند. با این دید، طبیعتاً همه ارکان جامعه از جمله مردم، حاکمیت، پلیس و نظایر آن در تولید و ارتقای سطح آن نقش کلیدی دارند. این احساس حالتی است که آحاد جامعه، هراسی نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته و به هیچ وجه حقوق آنان به مخاطره نیفتد. احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان به میزان وجود یا عدم وجود جرم و شرایط جرم‌خیز در آن جامعه باز می‌گردد و هر اندازه فراوانی جرم و شرایط جرم‌خیز بالاتر باشد، احساس امنیت شهروندان پایین‌تر می‌رود (هزار جریبی، ۱۳۹۰: ۱۳۰). بدین معنا که ارزیابی ذهنی افراد به عنوان کنشگران در تصمیم‌گیری و شکل‌دهی الگوهای عملی رفتاری در جامعه، نقش بنیادی ایفا می‌نماید. بنابراین بررسی ابعاد احساس امنیت و متغیرهای تأثیرگذار بر آن در فضای اجتماعی ضرورت غیر قابل انکار پیدا می‌کند. علاوه بر ارزیابی ذهنی کنشگران، از منظر دیگر که به توسعه اجتماعی مربوط می‌شود، رشد و شکوفایی اجتماعی در گرو ایجاد، حفظ و بازتولید امنیت و احساس آن در جامعه است.

عموم کشورها به مقوله‌ی امنیت اهمیت زیادی قائل هستند؛ چرا که این امر پیش‌نیاز هر گونه توسعه در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علمی بوده و تمامی کشورها در جهت رسیدن به این آرمان فعالیت می‌کنند. در رابطه با نقش امنیت در توسعه اقتصادی هر جامعه می‌توان گفت که اهمیتی کلیدی دارد. برای مثال می‌توان گفت بدون وجود امنیت در زمینه اقتصاد، هیچ سرمایه‌گذاری جدیدی اعم از داخلی و خارجی در کشور صورت نخواهد گرفت یا انجام این سرمایه‌گذاری‌ها اندک خواهد بود و جامعه دستخوش نابسامانی‌های اقتصادی مانند گسترش اقتصاد دلالی، فرار سرمایه‌ها، کاهش اشتغال، افزایش بیکاری و انواع معضلات اقتصادی خواهد شد. برعکس، با وجود امنیت

اقتصادی در یک جامعه، شاهد جذب سرمایه‌ها، رونق اقتصادی، افزایش اشتغال، کاهش بیکاری و افزایش تولید خواهیم بود (دلاور، به نقل از عبدهزاده و فتح‌الهی، ۱۳۹۴: ۴۳).

امنیت روانی هر جامعه‌ای به تحقق امنیت همه جانبه و کامل بستگی دارد؛ و هر تهدید و یا احساس تهدید و خطری می‌تواند امنیت روانی جامعه را مختل و آنرا با بحران مواجه کند (نوبهار، ۱۳۷۶: ۳۶). جامعه سالم پیش از آن که به آسایش نیاز داشته باشد، به امنیت روانی نیازمند است (همان: ۴۰). زیرا در سایه امنیت و آرامش است که هر کار خرد و کلان، شدنی و دست یافتنی است. از این رو، دغدغه امنیت در همه‌ی شاخص‌های آن، به ویژه امنیت روانی و آرامش جمعی، مهم‌ترین مسئولیت دولت‌ها و خواسته ملت‌ها و جوامع به شمار می‌رود؛ زیرا که هر گونه تهدیدی نسبت به امنیت روانی جامعه به معنا و مفهوم تهدید سلامت جامعه و نابودی و متلاشی شدن همگرایی و انسجام و در نهایت، اساس انسانیت است؛ زیرا انسان پیش از آن که به شکم توجه داشته باشد، نیازمند امنیت روانی است.

مفهوم مرز، بازارچه مرزی: مرزها پدیده نوینی هستند که تاریخ شکل‌گیری آن‌ها را می‌توان هم‌زمان با شکل‌گیری دولت‌های جدید (دولت-ملت‌ها) دانست. تا قبل از شکل‌گیری دولت‌های نوین در عرصه سیاسی، با مناطق سرحدی مواجه بودیم که به صورت نیمه مستقل اداره می‌شدند (نوری، ۱۳۹۳: ۱). مرز از جمله مفاهیمی است که در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و جغرافیایی کاربردهای متفاوتی پیدا می‌کند. مرز به دو مفهوم عینی مانند مرزهای رسمی کشورها و یا ذهنی مانند مرزهای عقیدتی، همچنین می‌تواند باز، بسته و یا قوی باشد (عنصلیب و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۲). تیپولوژی، سطح‌بندی و تعاریف متفاوتی از مرز وجود دارد؛ ولی با توجه به اهداف این جستار، تشریح آن‌ها در این مقاله چندان ضروری نیست.

بازارچه‌های مرزی که در این تحقیق مورد تأکید است، طبق تعریف وزرات بازرگانی «بازارچه مرزی محوطه‌ای است محصور، واقع در نقطه صفر مرزی و در جوار گمرکات مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالاها یا مکان‌هایی است که طبق تفاهم نامه‌های منعقد

بین ایران و کشورهای همجوار ایجاد شده و امکان صادرات و واردات کالا را برای اهالی دو طرف مرز با برخی تسهیلات میسر می‌کند» (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۰: ۱۱۱).

این بازارچه‌ها امکاناتی مانند سهولت در صادرات کالا، عدم نیاز به ثبت سفارش و پرداخت هزینه ثبت سفارش برای واردات کالاهایی که در مقابل صادرات صورت گرفته است و ... را برای مرزنشینان فراهم می‌کنند. ایجاد بازارچه‌های مرزی را می‌توان در راستای افزایش همکاری‌های منطقه‌ای تلقی نمود و به عنوان بخشی از یک راهکار اقتصادی برای کاهش بحران‌های منطقه‌ای، ایجاد کننده ثبات در مناطق مرزی و گسترش فعالیت‌های تولیدی و تجاری دانست (فلاحی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳). این بازارچه‌ها اعم از رسمی و غیررسمی که با اهدافی از جمله: امکان استفاده بهتر از مبادلات مرزی، سوق دادن مرزنشینان از قاچاق به فعالیت مثبت اقتصادی، شکستن بازار سیاه مواد غذایی، جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان، بهبود وضع مردم منطقه و نظایر آن ساخته شده‌اند؛ مزایایی چون: ایجاد اشتغال، گردش نقدینگی، جریان داد و ستد، تأمین امنیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، افزایش تولید و بهبود رفاه را داراست (حسین‌پناهی، ۱۳۹۳: ۳۱).

روش تحقیق

در این تحقیق با عنایت به موضوع و ماهیت تحقیق، از روش کمی - کیفی^۱ استفاده شده است. لازم به ذکر است که نگاه چند روشی یا تلفیقی در این تحقیق به جهت تکمیل ابعاد مختلف و دربرگرفتن همه‌ی مقوله‌های آن می‌باشد. بدین صورت که سلسله داده‌های مختلف برای پاسخگویی به جنبه‌های مختلف طرح تحقیق که مکمل یکدیگر هستند، به کار گرفته شده‌اند.

جامعه آماری در این پژوهش، شامل کلیه سرپرستان خانوار روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی می‌باشد. بعد از تعیین تعداد جامعه آماری، حجم نمونه با استفاده از

1 . Mixed method

فرمول کوکران به دست آمد. سپس با استفاده از شیوه نمونه گیری طبقه بندی متناسب با اندازه، تعداد نمونه ها به نسبت تعداد خانوارهای هر روستا محاسبه و در نهایت تعداد نمونه ۲۳۷ نفر به دست آمد. همچنین با ۳۵ نفر از اهالی روستاهای دور و نزدیک به بازارچه ها نیز مصاحبه عمیق فردی صورت گرفت. در بخش کیفی و انجام مصاحبه های فردی، بسته به هدف تحقیق، از نمونه گیری گلوله برفی نیز استفاده شده است. در جدول ۱ بسته به تعداد خانوارهای هر روستا، تعداد نمونه نشان داده شده است. در تمام روستاهای مورد مطالعه روش انتخاب خانوارها جهت تکمیل پرسشنامه به صورت تصادفی بوده و سرپرستان ساکن در هر خانوار مورد بررسی قرار گرفته اند.

جدول ۱: حجم نمونه بر اساس شیوهی نمونه گیری طبقه بندی شده متناسب با اندازه

موقعیت روستاها	نام روستا	بخش	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	حجم نمونه	تعداد مصاحبه شوندگان
روستاهای نزدیک	کیله عباس آباد	نور	۸۱۹ نفر	۱۵۶	۶۰	۱۰ نفر
بازارچه های مرزی	نور	نور	۵۴۸ نفر	۸۹	۳۴	۱۱ نفر
روستاهای دور از	بوالحسن	نم شیر	۱۲۱۳	۱۹۷	۷۵	۸ نفر
بازارچه های مرزی	کانی سور	نم شیر	۱۱۴۱	۱۷۹	۶۸	۶ نفر
جمع کل	-	-	۳۷۲۱	۶۲۱	۲۳۷	۳۵ نفر

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

تعریف مفهومی، به تعریف یک واژه توسط واژه های دیگر اشاره دارد. به عبارت دیگر در این گونه تعریف از واژه های انتزاعی و ملاک های فرضی استفاده می شود. این نوع تعریف به شناسایی ماهیت یک پدیده کمک کرده و نقش مهمی را در فرآیند منطقی تدوین فرضیه ها ایفا می کند. تعریف عملیاتی، تعریفی است که بر ویژگی های قابل مشاهده استوار است. این تعریف در واقع راهنمای محقق در آنچه که باید انجام گیرد و شیوهی انجام گرفتن آن است (سرمد و همکاران، ۱۳۸۴: ۴۰).

الف) متغیر مستقل

بازارچه مرزی: طبق تعریف وزارت بازرگانی «بازارچه مرزی محوطه‌ای محصور، واقع در نقطه صفر مرزی و در جوار گمرکات مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالاها یا مکانی است که طبق تفاهم‌نامه‌های منعقد بین ایران و کشورهای همجوار ایجاد شده و امکان صادرات و واردات کالا را برای اهالی دو طرف مرز با برخی تسهیلات میسر می‌کند» (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۰: ۱۱۱).

ب) متغیرهای وابسته

احساس امنیت: تعاریف مندرج در فرهنگ‌های لغت درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی «احساس آزادی از ترس» یا «احساس ایمنی» که ناظر بر امنیت مادی و روانی است، تأکید دارند. ریشه لاتین کلمه امنیت ($\sigma\epsilon\chi\upsilon\rho\iota\tau\eta\varsigma$) از واژه ($\sigma\epsilon\chi\upsilon\rho\epsilon\sigma$) است که در لفظ به معنای نداشتن دغدغه است (کلمنتس، ۱۳۸۴: ۲۸۶). امنیت در فرهنگ لغت دهخدا به معنای بی‌خوفی و امن، ایمنی، ایمن شدن و در امان بودن است. بوزان در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» امنیت را از لحاظ لغوی، عبارت از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) می‌داند (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۲).

احساس امنیت، پدیده‌ای روانشناختی- اجتماعی است که دارای ابعاد گوناگون می‌باشد. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیر مستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامونی است و افراد مختلف به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. منابع تأمین کننده برای آحاد و گروه‌های مختلف جامعه نیز متفاوت از همدیگر است و این منابع در سطوح مختلف تأثیرگذار می‌باشد (قاسمی، ۱۳۸۹ به نقل از هزارجریبی و صفری، ۱۳۹۰: ۵۶۲). احساس امنیت روانی بُعد ذهنی امنیت را در بر می‌گیرد که شامل احساس رضایت از زندگی در منطقه مرزی، احساس رضایت از شغل و درآمد در منطقه، احساس تعلق خاطر به منطقه و تمایل به ماندن در آن می‌باشد.

رضایت از زندگی: یعنی نگرش فرد نسبت به زندگی کنونی با تمام مشکلات، سختی‌ها، شادی‌ها و موفقیت‌هاست. در واقع در اینجا فرد، زندگی خود را با توجه به آیتم‌های مؤثر بر آن، به صورت مثبت یا منفی ارزیابی می‌کند. معرف‌های آن شامل: رضایت از امکانات رفاهی - آموزشی، رضایت از شغل، درآمد و نظایر آن می‌باشد. از نمونه گویه‌های مورد استفاده شده برای سنجش این شاخص، می‌توان به کیفیت خدمات آموزشی، وضعیت بهداشتی، وضعیت درآمد، امنیت، وضعیت سکونت گاهی، وضعیت محیط زیست و غیره اشاره کرد.

احساس بهزیستی روانی: این شاخص، بعد روحی - روانی و عاطفی را پوشش داده و نشان می‌دهد که افراد تا چه حد در زندگی با فشارهای روانی و عاطفی مواجه هستند. تأثیرگذار بودن، میزان موفقیت، حس ذهنی، نوع تأییدات دیگران، تغییر وضعیت زندگی، احساس شادمانی، احساس توانمندی و غیره، نمونه گویه‌هایی است که در این جستار برای سنجش شاخص مورد نظر استفاده به عمل آمده است.

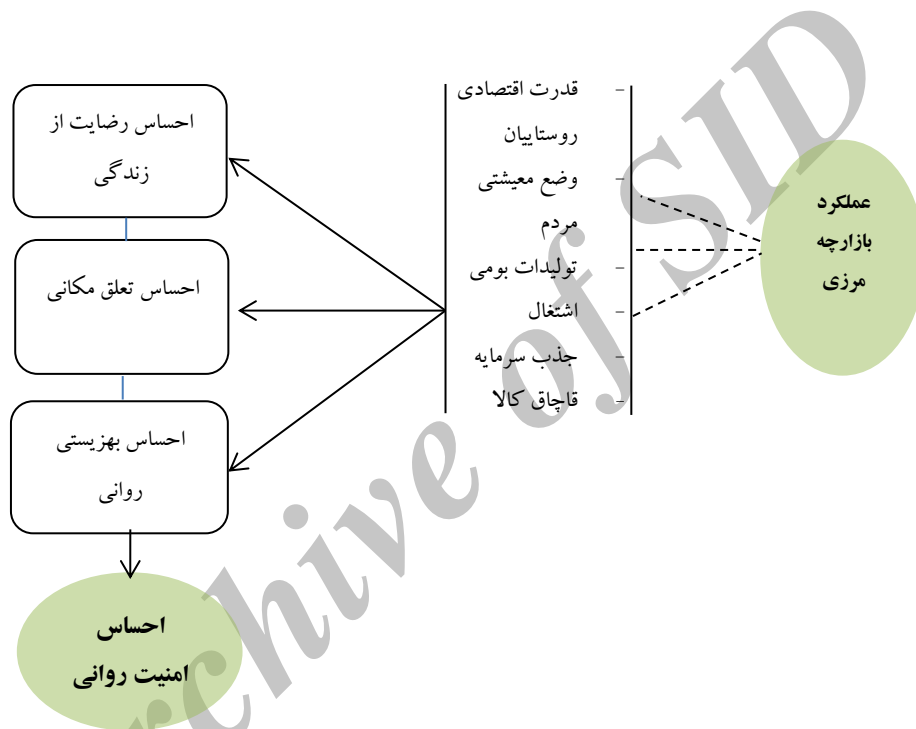
تعلق مکانی: مجموعه‌ای از معانی، باورها، نمادها، ارزش‌ها و احساساتی است که افراد یا گروه‌ها را به یک مکان خاص پیوند می‌زند (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵). در این تحقیق متغیر مورد نظر با استفاده از گویه‌هایی چون آرامش خاص محیط روستایی، دلبستگی خانوادگی، دل بستگی محیطی، نوع سکونت و غیره مورد سنجش واقع شده است. جهت اطمینان از پایایی ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضرایب آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: پایایی متغیرهای تحقیق

متغیر	آلفای کرونباخ
احساس بهزیستی روانی	۰/۶۷
رضایت از زندگی	۰/۷۹
تعلق مکانی	۰/۷۰

برای تعیین روایی پرسشنامه با تعداد ۲۵ نفر از افرادی که متناسب با حجم نمونه بودند، مصاحبه گردید و در نهایت با استفاده از اعتبار صوری، گویه‌هایی که با سایر گویه‌های متغیر اصلی همخوانی نداشتند، حذف شدند و در نهایت گویه‌های مناسب انتخاب گردیدند.

شکل ۱: مدل مفهومی نقش بازارچه‌های مرزی بر احساس امنیت روستائیان مرزنشین

فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد، بین افراد ساکن در روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی تفاوت معناداری از لحاظ رضایت از زندگی وجود دارد.

- به نظر می‌رسد، بین افراد ساکن در روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی تفاوت معناداری از نظر احساس بهزیستی روانی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد، بین افراد ساکن در روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌های مرزی تفاوت معناداری از لحاظ احساس تعلق مکانی وجود دارد.

محدوده مطالعاتی

نام بانه را برگرفته از واژه کردی (بان) به معنی (بام)، بلندی و متأثر از ارتفاعات و نحوه استقرار و موقعیت این شهر می‌دانند. ارتفاع ۱۵۵۴ متری شهر از سطح دریا و چشم‌انداز بلندی‌های پیرامون آن موجب شده است که مردم برای رسیدن به شهر مسیر زیادی را به طرف سربالایی طی کنند. بان را اقامتگاه، آبادی، مسکن، اردوگاه سربازان، پادگان و شهری که دو قلعه بزرگ داشته نیز تفسیر کرده‌اند (فتح‌الهی، ۱۳۹۱: ۲۲). شهرستان بانه با ۵۵۵۰ کیلومتر مربع مساحت، یکی از شهرستان‌های نه‌گانه استان کردستان می‌باشد که در شمال غربی آن قرار دارد و دارای چهار بخش مرکزی، نم‌شیر، نور و آرم‌رده^۱ است. بر اساس آمار سال ۱۳۹۰، جمعیت بانه در نقاط شهری ۹۰۳۰۴ نفر و در مناطق غیرشهری ۴۲۲۶۱ نفر بوده است.

بانه ناحیه‌ای کوهستانی با جنگل‌های تنک است که در قسمت علیای رشته‌کوه زاگرس قرار دارد. جنگل‌های این شهرستان متشکل از درختان مازو، بلوط، زالزالک، گلابی وحشی، بادام کوهی و گردو می‌باشد. این شهرستان چشمه‌سارهای فراوان دارد که مهم‌ترین آن‌ها کانی‌ناو، آب احمدآباد، آب جاشو و کانی‌گویز است (طه، ۱۳۹۲: ۳۲). در طول نوار مرزی شهرستان بانه با عراق دو دسته روستاهای در ارتباط مستقیم با بازارچه‌ها و روستاهای دور از بازارچه وجود دارند. در جدول ۳ منطقه مورد مطالعه و جمعیت آن معرفی شده است.

^۱. وزیران عضو کمیسیون سیاسی و دفاعی، در جلسه مورخه ۱۳۸۸/۲/۶ بنا به پیشنهاد وزارت کشور، نام بخش آلوت را به بخش آرم‌رده تغییر دادند..

جدول ۳: معرفی منطقه‌ی مورد مطالعه

مناطق مرزی	نام روستاها	بخش	تعداد جمعیت (نفر)	تعداد خانوار	تعداد افراد شاغل
روستاها تحت تأثیر بازارچه مرزی	کیله عباس آباد	ننور	۸۱۹ نفر	۱۵۶	۲۸۳
	ننور	ننور	۵۴۸ نفر	۸۹	۱۹۳
روستاها دور از بازارچه مرزی	بوالحسن	نمه شیر	۱۲۱۳	۱۹۷	۴۰۱
	کانی سور	نمه شیر	۱۱۴۱	۱۷۹	۳۵۶

منبع: آمار و اطلاعات روستایی سال ۱۳۸۵

بانه و تجارت با اقلیم کردستان عراق

موقعیت مرزی شهرستان و همسایگی با کشور عراق تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم فراوانی بر منطقه داشته است؛ در چند سال اخیر و پس از اشغال نظامی عراق توسط امریکا، شهرهای مرزی غرب کشور از جمله بانه، دچار تغییر و تحولات اقتصادی عمیقی شده‌اند. قبل از شروع جنگ، مراکز تجاری شهر از رونق چندانی برخوردار نبوده و بازار فروش مراکز تجاری آن محدود به جمعیت محلی و شمار اندکی توریست داخلی بود. اما با تغییر نظام سیاسی عراق و کمبود خدمات و نیازهای اولیه‌ی جمعیت و شروع برنامه‌های عمرانی جدید در آن سوی مرز، صادرات کالاهای خوراکی و مصالح ساختمانی و زیرساختی به طور چشمگیر و استثنایی افزایش یافت. هرچند بیش‌ترین سود این فعالیت‌ها به جیب سرمایه‌داران می‌رود، با این حال نقطه مثبت این تحول، تحت پوشش قرار گرفتن بخش قابل توجهی از جمعیت شهرستان است، که این امر در توسعه اجتماعی و اقتصادی شهرستان نقش بسزایی را ایفا می‌کند. بنابراین اگرچه در دوره‌های اخیر بیشتر جمعیت شاغل در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده‌اند و این بخش نقش مسلط را در شهر بازی کرده‌است؛ با این حال تحولات اخیر بخش بازرگانی شهرستان را نیز که پیش از این از رونق کمتری برخوردار بود را عمیقاً متأثر ساخته است (طه، ۱۳۹۲: ۳۲).

استمرار مبادلات مرزی در طول نوار مرزی منجر به این می‌شود که در سال ۱۳۷۴ بازارچه مرزی سیران‌بند در روستای مرزی خالی از سکنه‌ی سیران‌بند به عنوان محل رسمی داد و ستد با کردستان عراق تعیین گردد. این بازارچه‌ها از لحاظ حجم مبادلات و تعداد فعالیت و شاغلان در آن و همچنین زمان شروع فعالیت، رتبه دوم بازارچه‌های استان را دارا هستند. فاصله‌ی این بازارچه از طریق راه ارتباطی آسفالتی از شهر بانه، ۱۸ کیلومتر است. این بازارچه فعالیت خود در اولین سال تأسیس را با ۶۰۰ نفر پیلهور بومی آغاز می‌کند؛ که در اثر ضعف مالی، کم‌سواد و ناآشنایی اغلب پیلهوران با امور تخصصی صادرات و واردات، تعداد فعالین آن به ۸۰ نفر در سال ۱۳۸۰ کاهش پیدا می‌کند. با وجود کاهش عددی افراد، حجم و ارزش کالاهای مورد مبادله در آن به‌ویژه صادرات به شمال عراق، روند صعودی داشته است (همان، ۳۳-۳۲). لازم به ذکر است که در این تحقیق، بازارچه‌های سیران‌بند، هنگه‌ژال، گل‌سور، شعب‌الدین و روستاهای پیرامون آن مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های تحقیق به دو دسته‌ی توصیفی و تبیینی تقسیم شده‌اند که به صورت زیر بیان شده است.

یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی نیز در دو دسته ویژگی‌های عمومی پاسخ‌گویان و پاسخ به متغیرهای احساس امنیت روانی بیان شده است.

ویژگی‌های عمومی پاسخ‌گویان

تعداد کل مصاحبه‌شوندگان در روستاهای دور و نزدیک به بازارچه‌ها، مرد و همه آنها متأهل بوده‌اند. در روستاهای نزدیک به بازارچه‌ها، میانگین سن برابر با ۴۲، حداکثر سن ۵۹ و حداقل آن ۲۹ سال بوده است. در روستاهای دور از بازارچه‌ها، میانگین سن ۴۴ و

حداکثر و حداقل سن به ترتیب برابر با ۶۲ و ۳۱ سال بوده است. در روستاهای نزدیک به بازارچه‌های مرزی، ۱۱ نفر از پاسخگویان بی‌سواد، ۵ نفر دارای سواد قرآنی، ۳۰ نفر (۳۰/۹ درصد) ابتدایی، ۳۲ نفر (۳۴ درصد) راهنمایی، ۱۳ نفر معادل ۱۳/۸ درصد متوسطه و دیپلم، ۴ نفر فوق دیپلم و ۱ نفر (۱/۱ درصد) لیسانس و بالاتر بوده‌اند.

در روستاهای دور از بازارچه‌های مرزی نیز بیشتر پاسخگویان ۳۹ نفر (۲۷/۳ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۳ نفر (۹/۱ درصد) بی‌سواد، ۲۲ نفر (۱۵/۴ درصد) دارای سواد قرآنی، ۱۸ نفر راهنمایی، ۳۲ نفر متوسطه و دیپلم و ۱۹ نفر معادل ۱۳/۳ درصد دارای تحصیلات فوق دیپلم و بالاتر بودند.

با توجه به داده‌های جدول ۴، در روستاهای تحت تأثیر بازارچه‌ها تعداد ۳۸ نفر کارگر بازارچه‌های مرزی، ۱ نفر پیلهور، ۲۲ نفر راننده، ۲۱ نفر کشاورز، ۲ نفر کارمند دولتی، ۶ نفر کاسب و ۴ نفر دارای شغل آزاد بوده‌اند. اما در روستاهای دور از بازارچه‌های مرزی، این تعداد برابر با: ۱۸ نفر راننده، ۶۳ نفر کشاورز، ۸ نفر کارمند، ۹ نفر کاسب و ۴۵ نفر دارای شغل آزاد بوده است.

متغیر احساس امنیت روانی

این بعد از احساس امنیت، با ۳ متغیر زیر سنجیده شده است که نحوه‌ی پاسخ‌دهی افراد به هر کدام از آن‌ها به تفکیک نشان داده شده است.

رضایت از زندگی

برای سنجش این متغیر، از ۶ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. نحوه‌ی پاسخ‌دهی پاسخ‌گویان به گویه‌های این متغیر در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴: توزیع نسبی پاسخ به گویه‌های رضایت از زندگی بر حسب روستاهای مورد مطالعه به درصد

خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		گویه
دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	
.۷	۱/۱	۱/۴	۲/۱	-	۴/۳	۵۵/۹	۵۴/۳	۴۲	۳۸/۲	تا چه اندازه از کیفیت خدمات آموزشی موجود در روستا رضایت دارید؟
.۷	-	۱/۴	۳/۲	-	۱۱/۷	۴۶/۹	۴۵/۷	۵۱	۳۹/۴	تا چه اندازه از وضعیت بهداشتی روستای خود رضایت دارید؟
.۷	۲/۱	۲/۸	۳/۲	۱۴	۵۳/۲	۶۷/۱	۳۰/۹	۱۵/۴	۱۰/۶	تا چه اندازه از وضعیت درآمد خود رضایت دارید؟
۵۵/۲	۴۰/۳	۴۴/۱	۵۴/۳	.۷	۱/۱	-	۱/۱	-	۳/۲	تا چه اندازه از امنیت موجود در روستا رضایت دارید؟
-	۱/۱	-	۱۴/۸	۴۲/۷	۶۶	۴۲	۱۷	۱۵/۳	۱/۱	تا چه اندازه از وضعیت منزل خود در روستا رضایت دارید؟
.۷	۲/۱	۱/۴	۷/۴	۱۳/۳	۱۱/۲	۷۱/۳	۶۲/۸	۱۵/۴	۲۷/۷	تا چه اندازه از وضعیت معابر و کوچه‌های داخل روستا رضایت دارید؟

تعلق مکانی

برای سنجش این متغیر، از ۳ گویه زیر در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. نحوه پاسخ‌دهی پاسخ‌گویان به گویه‌های این متغیر در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵: توزیع نسبی پاسخ به گویه‌های تعلق مکانی بر حسب روستاهای مورد مطالعه به درصد

کاملاً مخالف		مخالف		بی‌نظر		موافق		کاملاً موافق		گویه	
دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک		
-	۱۳/۸	-	۲۰/۲	۱۵/۴	۶۳/۸	۴۲	۲/۲	۲۹/۴	-	۱۳/۲	به نظرم بسیاری از اهالی این روستا حاضر نیستند که تا آخر عمر در اینجا زندگی کنند.

۱/۴	۶/۳	۱۱/۴	۱۴/۹	۴۲/۹	۴۲/۶	۳۲/۴	۳۰/۹	۱۱/۹	۵/۳	به نظرم اهالی این روستا زندگی کردن در روستای خود را بر دردهای داخل شهر ترجیح می‌دهند.
-	۶/۳	-	۱۶	۱۵/۶	۵۳/۲	۴۲/۲	۱۶	۴۲/۲	۸/۵	مردم به این روستا تعلق خاطر دارند و به هیچ وجه حاضر به ترک آن نیستند.

احساس بهزیستی روانی

برای سنجش این متغیر، از ۵ گویه زیر در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. نحوه‌ی پاسخ‌دهی پاسخ‌گویان به گویه‌های این متغیر در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶: توزیع نسبی پاسخ به گویه‌های احساس بهزیستی روانی بر حسب روستاهای مورد مطالعه به درصد

خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		گویه
دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	دور	نزدیک	
-	-	-	۳/۶	۴۴/۱	۷۴/۷	۴۲/۶	۱۶/۲	۱۳/۳	۵/۵	تا چه اندازه خود را فردی تأثیرگذار و مؤثر در خانوار می‌دانید؟
-	۱۶	۳۰/۸	۲۸/۷	۶۹/۲	۴۸/۹	-	۱/۱	-	۵/۳	از موفقیت در زندگی خانوادگی چقدر رضایت دارید؟
-	-	۱۵/۴	۲۶/۶	۸۴/۶	۷۳/۴	-	-	-	-	وضع زندگی‌تان نسبت به ۱۵-۱۰ سال گذشته بهبود یافته است؟
-	۵/۳	-	۲۲/۳	۶۰/۱	۵۱/۱	۱۴	۱۶	۲۵/۹	۵/۳	تا چه حد احساس شادمانی و شادکامی می‌کنید؟
-	-	۱۵/۳	۸/۵	۴۴/۸	۹۱/۵	۳۹/۹	-	-	-	تا چه حد احساس توانمندی و کارآمدی می‌کنید؟

آزمون فرضیه‌ها و یافته‌های تحلیلی

امنیت روانی هر جامعه‌ای به تحقق امنیت همه‌جانبه، جامع و کامل بستگی دارد و هر تهدید، احساس تهدید و خطری می‌تواند امنیت روانی جامعه را مختل و یا با بحران مواجه کند. این بعد از احساس امنیت، ارتباط زیادی با مفهوم کیفیت زندگی دارد و در واقع یکی از مؤلفه‌های مهم آن به شمار می‌رود. از نظر روان‌شناسان، اولین عامل تعیین کننده در مطالعه کیفیت زندگی، بررسی نگرش فرد نسبت به زندگی است. در این زمینه، سطح سنجش در مقیاس خرد قرار دارد و بر حسب طبقه‌بندی‌های متداول در شمول شاخص‌های ذهنی طبقه‌بندی می‌شود و احساس بهزیستی از جمله عوامل مهمی است که برای مدت زیادی ذهن روان‌شناسان به آن مشغول شده است.

در کنار مفهوم احساس بهزیستی، احساس رضایت از زندگی نیز مقوله‌ای مهم در بعد روانی احساس امنیت به شمار می‌رود. به گونه‌ای که نارضایتی از زندگی در اجتماع باعث تمایل به جابه‌جایی و مهاجرت افراد ساکن در آن می‌گردد و همچنین موجب تضعیف روحیه‌ی ماندن در میان افراد می‌گردد. در این بعد از احساس امنیت، به احساس رضایت از زندگی افراد در منطقه مرزی و رضایت از سایر جنبه‌های زندگی از قبیل درآمد، شغل و غیره پرداخته شده است. جنبه مهم دیگر در این بعد، بهزیستی روانی و بحث تعلق خاطر افراد به مکان زندگی‌شان می‌باشد که در ادامه ذکر می‌گردد.

احساس رضایت از زندگی: ارقام جدول ۷ نشان می‌دهد که، بازارچه‌ی مرزی در احساس رضایت از زندگی مردم روستاهای مرزنشین با تغییر همراه بوده است. آزمون مقایسه میانگین‌ها نیز نشان می‌دهد که نمره میانگین احساس رضایت از زندگی در روستاهای نزدیک به بازارچه‌ها ۱۵/۰۳ و در روستاهای دور از بازارچه‌ها ۱۳/۸ می‌باشد. سطح معناداری آزمون نیز برابر با ۰/۰۰۰ است که تأثیر بازارچه بر احساس رضایت از زندگی روستائیان مرزی را تأیید می‌کند. بنابراین با توجه به نمره‌ی میانگین، باید گفت که،

تفاوت معناداری میان دو دسته از روستاها به لحاظ احساس رضایت از زندگی مشاهده می‌گردد.

جدول ۷: نتایج آزمون t تأثیر بازارچه‌های مرزی بر احساس رضایت از زندگی روستائیان

تأیید یا عدم تأیید	سطح معناداری	روستاهای دور (۲)		روستاهای نزدیک (۱)		متغیر وابسته	متغیر مستقل
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
تأیید	۰/۰۰۰	۲/۱	۱۳/۸	۱/۹	۱۵/۰۳	احساس رضایت از زندگی	بازارچه‌ی مرزی

در کنار یافته‌های آماری، توجه به یافته‌های میدانی حاصل از مصاحبه نیز حائز اهمیت است.

در بعضی روستاهای مرزی با توجه به مصاحبه‌ها، کمبود تجهیزات و امکانات رفاهی - آموزشی در داخل روستاها، کاهش رضایت‌مندی مردم آن مناطق را به دنبال داشته است که توجه به گفته‌های "احمد" ۳۳ ساله ساکن روستای نور مهم است: «در مجموع امکانات آموزشی و بهداشتی در روستاهای مرزی خیلی کم است. اکثر بچه‌ها به خاطر در دسترس نبودن امکانات، از درس خواندن دست می‌کشند. وقتی بنده دختری دارم و برای آن در روستای خود امکانات آموزشی فراهم نباشد، حاضر نیستم او را به محیطی خارج از روستا بفرستم. چون کسی را ندارم که از او مراقبت کند. بنابراین مجبورم او را وادار به ترک تحصیل نمایم». از سویی از لحاظ محدودیت نوع کالا و حق انتخاب کالا در بازارچه‌ها، مرزنشینان را مجبور به خرید همین کالای اندک با سود پائین کرده است؛ اما مرزنشینان متقاضی افزایش نوع کالا در بازارچه‌های مرزی هستند. در این زمینه توجه به گفته‌های یکی از مرزنشینان ۵۸ ساله مرد مهم به نظر می‌رسد: «درست است که ایجاد بازارچه مرزی به نفع مردم و کل کشور است، از لحاظ امنیتی هم خوب است و امنیت زیادی را از لحاظ کاهش قاچاق و افراد شرور به دنبال داشته است. ولی در حقیقت ما خیلی از مزایای آن بهره‌مند نیستیم؛ چون سرمایه‌ای آن‌چنانی نداریم. این بازارچه جای تاجرها و پول‌داران می‌باشد. اما تا حدودی مزایای بازارچه‌های شعب‌الدین، گل‌سور و هنگه‌ژال برای ما روستائیان

مرزی بیشتر بوده است؛ چون دارای کارت و دفترچه جهت ورود و خروج کالا در آن به اندازه تعیین شده هستیم».

"جمال" ۳۴ ساله اینچنین می گوید: «از زندگی کردن در روستای مرزی خود خیلی راضی نیستم. ما دارای کشاورزی خوبی مانند سایر مناطق نیستیم. درست است که بازارچه سیران-بند به ما نزدیک است، اما باید گفت که سود آن بیشتر نصیب افرادی شهری و خارج از روستاهای مرزی می گردد. بنابراین ما از لحاظ شغلی و درآمد راضی نیستیم. تازه وضعیت ما بهتر است چون بعضی وقت ها به کارگری در بازارچه و یا به جهت داشتن کارت بازرگانی - که مخصوص متاهلین و سربازی رفته ها می باشد- هر چند وقت یکبار می توانیم کالاهایی را از بازارچه شعب الدین به اندازه ای که مشخص کرده اند، وارد کنیم. افراد ساکن در روستاهای دور از بازارچه ها به دلیل نداشتن کشاورزی و کار مرزی مجبور به مهاجرت و ترک روستای خود شده اند. آن ها بعضی اوقات از سر ناچاری دست به قاچاق کالا می زدند اما هم اکنون تمامی مرزهای قاچاق بسته شده و تحت کنترل نیروهای نظامی می باشند».

بر اساس مطالعه و مشاهدات میدانی باید گفت که ایجاد بازارچه ی سیران بند و تا حدود زیادی بازارچه های موقت رسمی تحت نظارت فرمانداری و هنگ مرزی از قبیل شعب-الدین، هنگه ژال و گل سور، باعث ایجاد مشاغلی از قبیل کارگری و رانندگی در روستاهای نزدیک به این بازارچه ها گردیده است که تا حدودی رضایت شغلی و درآمدی مردم را در مقایسه با روستاهای دور از آن ها در پی داشته است. باید گفت افراد ساکن در روستاهایی که به بازارچه مرزی دسترسی داشته و از مزایای آن بهره مندند، در مقایسه با کسانی که دور از آن می باشند، احساس رضایت مندی بیشتری به لحاظ اقتصادی از زندگی خود می کنند. اما به لحاظ وضعیت اجتماعی از قبیل کمبود امکانات آموزشی و ... هر دو دسته از روستاها ابراز نگرانی نمودند. در حال حاضر در بازارچه های موقتی از قبیل هنگه ژال، گل سور و شعب الدین که در بعضی روستاهای مرزی دایر گشته اند، به نام سرپرست خانوارها و کسانی

که خدمت سربازی را انجام داده‌اند، کارت‌های ترددی صادر شده که در دو حالت فرد و زوج و در روزهای بخصوصی می‌توانند روزانه به میزان معینی (روزانه ۲۰۰ تا ۲۵۰ کیلوگرم) کالا در محدوده روستای خود وارد نمایند. اکثر این کالاها متعلق به افراد روستایی نمی‌باشد و سود عمده‌ی آن نصیب سرمایه‌داران و صاحبان بارها می‌گردد.

"احمد" در این مورد چنین می‌گوید: «الان همه راه‌های قاچاق بسته شده و در روستاهای مرزی، در بازارچه موقت هر کالایی که مجوز ورود آن صادر شود، اجازه ورود و خروج را دارد. بنابراین اگر این بازارچه‌های موقتی نباشد، هیچ کالایی وارد نمی‌شود. اما باید گفت که همه روستاهای مرزی از این مزیت برخوردار نیستند که این خود موجب نارضایتی بعضی از مرزنشینان روستایی گشته است».

این گونه سیاست‌گذاری‌ها در راستای قانونی کردن روابط و کاهش مشکلات ناشی از پدیده قاچاق و ارتباطات غیررسمی امری منطقی است. اما چگونگی اجرای این طرح‌ها به گونه‌ای است که خود به ظهور مشکلاتی دیگر از جمله نارضایتی مردم از مسئولین اجرایی و برنامه‌ریزی آن انجامیده است.

"رسول" ۴۲ ساله با نارضایتی خود، این موضوع را این طور بیان می‌کند: «تا سال‌های اخیر کسی از پیله‌وری و تجارت مرزی خبری نداشت و همه کولبر بودند؛ اما بعد از مدتی برای روستائیان مرزنشین این بازارچه‌ها تأسیس شد. این هم از مرز موقتی که برای فقرا باز کرده‌اند. برای عده‌ای هست و عده‌ای دیگر هیچ؛ علتش هم این است که برنامه‌ریزان دولتی برنامه شفاف‌ی ندارند».

احساس تعلق مکانی: ارقام جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که بازارچه‌ی مرزی احساس تعلق مکانی مردم روستاهای مرزنشین را افزایش داده است. آزمون مقایسه‌ی میانگین‌ها نیز نشان می‌دهد که نمره میانگین احساس تعلق مکانی در روستاهای نزدیک به بازارچه‌ها ۸/۳ و در روستاهای دور از بازارچه‌ها ۷/۶ می‌باشد. سطح معناداری آزمون نیز برابر با ۰/۰۰۱ است که تأثیر بازارچه بر احساس تعلق مکانی روستائیان مرزی را تأیید می‌کند. پس با

توجه به نمره‌ی میانگین، باید گفت تفاوت معناداری میان دو دسته از روستاها به لحاظ احساس تعلق مکانی مشاهده می‌گردد.

جدول ۸: نتایج آزمون t تأثیر بازارچه‌ی مرزی بر احساس تعلق مکانی روستائیان

تأیید یا عدم تأیید	سطح معناداری	روستاهای دور (۲)		روستاهای نزدیک (۱)		متغیر وابسته	متغیر مستقل
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
تأیید	۰/۰۰۱	۱/۲	۷/۶	۱/۵	۸/۳	احساس تعلق مکانی	بازارچه‌ی مرزی

حرکت، نشانگر پویایی و تلاش انسان‌هاست. انسان آگاه و اندیشمند برای یافتن افق‌های باز و روشن اقدام به مهاجرت می‌کند. انسان‌هایی که در یک مکان جغرافیایی زمینه‌های تلاش و پویایی را برای خود محدود ببینند، به ترک وطن خود مبادرت می‌ورزند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۳: ۹۰). امروزه یکی از خطراتی که امنیت مناطق مرزی را تهدید می‌کند، مهاجرت مرزنشینان از این مناطق می‌باشد. علت و انگیزه‌ی مهاجرت گوناگون است؛ اما با توجه به بررسی‌های به عمل آمده باید گفت عمده‌ترین دلیل مهاجرت روستائیان مرزی به شهرها همانند سایر روستاهای کشور، اقتصادی است. با توجه به گفته‌های مرزنشینان، عمده‌ترین دلیل مهاجرت آنان قبل از ایجاد بازارچه، بیکاری و نبود اشتغال بوده است. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، تعداد کمی از روستاهای مرزی از تسهیلات بازارچه بهره‌مند شده‌اند و سایر روستاها به دلیل دوری از آن، فقدان راه مناسب، کمبود وسایل نقلیه و غیره نتوانسته‌اند ارتباط برقرار کنند. بنابراین روستاهای دور از آن با کاهش جمعیت و مهاجرت روبرو بوده‌اند. پس با استناد به گفته‌های بالا باید گفت مردم روستاهایی که در تعامل با بازارچه قرار دارند، حس تعلق خاطر بیشتری نسبت به منطقه خود داشته و تمایل به ماندگاری خود را در منطقه اذعان کرده‌اند. اما روستاهایی که دور از آن قرار دارند، گرایش اندکی به ماندگاری خود در منطقه محل سکونت دارند.

احساس بهزیستی روانی: این مؤلفه، بعد روحی-روانی و عاطفی کیفیت زندگی را پوشش می‌دهد و نشان می‌دهد که، افراد و خانوارها تا چه حد در زندگی با فشارهای روحی،

روانی و عاطفی مواجه هستند. در این بعد مثلاً از افراد سؤال شد که در سال‌های اخیر تا چه حد با فشار روانی مواجه بوده‌اید؟ یا اینکه تا چه حد از موقعیت و فرصت‌هایی که در اختیار داشته‌اید، احساس رضایتمندی می‌کنید؟ و آیا وضعیت زندگی شما نسبت به گذشته تغییری کرده است؟ و این که تا چه حد نسبت به محل زندگی خود احساس تعلق خاطر دارید؟ که پاسخ‌های افراد بسته به موقعیت و شرایط برخورداری از امکانات و خدمات مختلف، متفاوت بود. ارقام جدول شماره ۹ نشان می‌دهد که، بازارچه‌ی مرزی در احساس بهزیستی روانی مردم روستاهای مرزنشین تأثیرگذار بوده است. آزمون مقایسه میانگین‌ها نیز نشان می‌دهد که نمره میانگین احساس بهزیستی روانی در روستاهای نزدیک به بازارچه‌ها ۱۵/۶ و در روستاهای دور از بازارچه‌ها ۱۳/۸ می‌باشد. سطح معناداری آزمون نیز برابر با ۰/۰۰۰ است که تأثیر بازارچه بر احساس بهزیستی روستائیان مرزی را تأیید می‌کند. پس با توجه به نمره‌ی میانگین باید گفت که، تفاوت معناداری میان دو دسته از روستاها به لحاظ احساس بهزیستی روانی وجود دارد.

جدول ۹: نتایج آزمون t تأثیر بازارچه‌ی مرزی بر احساس بهزیستی روانی روستائیان

تأیید یا عدم تأیید	سطح معناداری	روستاهای دور (۲)		روستاهای نزدیک (۱)		متغیر وابسته	متغیر مستقل
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
تأیید	۰/۰۰۰	۲/۴	۱۳/۸	۱/۷	۱۵/۶	احساس بهزیستی روانی	بازارچه‌ی مرزی

افرادی که در بازارچه مرزی مشغول به کار و فعالیت بوده‌اند، احساس رضایت بیشتری از زندگی خود داشته‌اند و اذعان کرده‌اند که وضعیت زندگی آن‌ها نسبت به گذشته بهتر شده؛ اما از امکاناتی که در منطقه از آن برخوردار بودند، راضی نبودند. مثلاً اقرار به کمبود امکانات و خدمات آموزشی - بهداشتی نموده و نگرانی خاصی نسبت به ادامه تحصیل فرزندان خود داشته‌اند.

این ابعاد در سخنان یکی از روستائیان مرزنشین که ساکن روستای ننور بود به روشنی مطرح شده است: «زندگی کردن در این روستاهای مرزی بدون امکانات خاصی که ویژه

این مناطق باشد خیلی سخت و دشوار است. اگر وجود کار مرز، تجارت و فعالیت در آن نبود، بیشتر این روستاها الان خالی از جمعیت بودند. همان‌طور که می‌بینیم بعضی از روستاهایی که افراد آن فاقد فعالیت در مرز هستند، در حال حاضر کسی در آن سکونت ندارد. وضعیت زندگی من و خانواده‌ام با وجود کار در مرز به عنوان فعالیتی اضافه بر کار کشاورزی نسبتاً خوب است؛ اما بعضی اوقات با فشارهایی هم روبرو هستیم. ما در این روستاها با کمبود امکانات آموزشی برای فرزندان خود مواجهیم که این خود مشکلاتی را از قبیل ترک تحصیل فرزندان برای مردم این منطقه به همراه داشته است» (مرد، ۴۵ ساله).

"محمود" ساکن روستای کیله عباس آباد می‌گوید: «او دارای کارت پילה‌وری در بازارچه هنگه‌ژال می‌باشد و در واقع اذعان به داشتن وضعیت مادی به نسبت خوب خود می‌نماید. وی معتقد است که ایجاد بازارچه در روستاهای مرزی خیلی به نفع مردم بوده و اشتغال نسبتاً خوبی از کرایه حمل بار گرفته تا صاحب بار بودن را برای مردم در پی داشته است. من خیلی راضی‌ام و وضعیت مالی‌ام نسبت به قبل از ایجاد بازارچه در منطقه خیلی تغییر کرده است. وقتی آدم از لحاظ مادی در آرامش باشد، تا حد زیادی وضعیت روحی و روانیش نیز بهتر می‌شود».

علاوه بر این، روستاهای دور از بازارچه‌ی سیران‌بند و تا حدودی هم بازارچه‌های موقتی، به دلیل وجود مشکلات اقتصادی از قبیل بیکاری و بیکاری فصلی از وضعیت روحی و روانی خوبی برخوردار نبودند و خیلی نگران این وضعیت خود بودند.

یک مرد ۵۳ ساله از اهالی روستای کانی‌سور چنین می‌گوید: «چطور از زندگی کردن در اینجا راضی باشم. من در شرایط سخت کاری قرار دارم. این روستای ما که حدود ۲۰ کیلومتر از شهر دور است، هر روز باید برای کارگری در مغازه‌های مردم جهت تأمین معاش و درآمد به آنجا بروم. تازه هر روز هم که کار نیست. بعضی روزها کرایه ماشین هم گیرم نمی‌آید. اگر برای مردم این روستا دفترچه‌های پילה‌وری و کارت بازرگانی صادر کنند، مجبور به انجام خیلی از کارهای سخت نخواهیم بود. ما با روستاهایی که دارای این

مزایا هستند، فاصله‌ی آن چنانی که نداریم. وقتی از نظر مالی تأمین شویم قطعاً وضع روحی - روانیمان نیز بهتر خواهد شد».

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دولت‌ها به ویژه آن‌هایی که دارای سرزمین گسترده و تنوع جغرافیایی و فضای وسیع بوده و از سویی دارای تعدد و تنوع همسایگان به همراه ویژگی‌های خاص می‌باشند، به طور طبیعی در هر فضایی از مناطق مرزی دارای تنوع خاصی از رفتار می‌باشند. ایران که در عمل به تفکیک توسعه و امنیت از یکدیگر قایل بوده، گاهی به طور موردی به توسعه در ایجاد امنیت توجه نموده است. و از جمله کشورهایی است که با توجه به سیاست‌ها و رفتارهای کشور مقابل، تصمیماتی را در مناطق مرزی خود اتخاذ نموده است.

توجه به مقوله احساس امنیت در هر کشوری مقدم بر وجود امنیت به معنای عینی آن می‌باشد. ایران از جمله کشورهایی است که دارای مناطق مرزی متعددی با کشورهای همجوار می‌باشد. لذا توجه به حفظ امنیت و احساس امنیت مرزنشینان یکی از مسایل مهم کشور محسوب می‌گردد. به طوری که در سیاست‌های کلی نظام در افق چشم‌انداز ۲۰ ساله (ایران ۱۴۰۴) نیز در بخش امور اجتماعی - سیاسی و دفاعی به آن پرداخته شده است که یکی از بندهای آن به قرار ذیل می‌باشد: «تقویت امنیت و اقتدار ملی با تکیه بر رشد اقتصادی، مشارکت سیاسی و تعادل منطقه‌ای». همچنین در ماده ۳ و ۴ قانون تشکیل ناجا مصوب سال ۱۳۶۹ نیز به تأمین امنیت به عنوان هدف اصلی نیروی انتظامی و مأموریت آن، اشاره شده است که یکی از موارد آن، مراقبت و کنترل مرزها و اتباع مرزنشین در محدوده مرزها می‌باشد. بنابراین، با ابتناء به موارد فوق‌الذکر، ضروری است تا زمینه‌های لازم جهت تأمین امنیت در این مناطق فراهم گردد. زیرا یکی از شروط اصلی حاکمیت کشور، وجود مرزهای مستحکم و عاری از تهدیدات گوناگون داخلی و خارجی می‌باشد.

در این پژوهش، به بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر احساس امنیت روانی مرزنشینان در شهرستان بانه واقع در استان کردستان پرداخته شد که آزمون فرضیه‌ها تقریباً نتایج مثبتی در این زمینه نشان داد.

همان‌طور که در بخش یافته‌ها به آن اشاره گردید، باید گفت که، منفعت اصلی حاصل از وجود این بازارچه‌ها بیشتر نصیب سرمایه‌داران و تاجران شهری و غیر ساکن در نقاط مرزی می‌گردد. تاکنون فقط روستاهای محدودی که نام آن‌ها در بخش قبلی ذکر گردید، از این بازارچه‌ها استفاده می‌کنند. هر چند که مردم روستاهای استفاده کننده از مزایای این بازارچه، فعالیت آن را مفید ارزیابی می‌کنند؛ ولی چون اشتغال آن برای تمام مرزنشینان نبوده و فقط روستاهای نزدیک را در بر گرفته است، با نارضایتی‌هایی هم روبرو بوده و به لحاظ روانی ناامنی‌هایی برای ساکنان منطقه به همراه داشته است. بر اساس نظریه‌ی توسعه مقدم بر امنیت باید گفت تا ساز و کارهای مهم توسعه از قبیل متغیرهای رفاهی و مادی به صورت اصولی و برنامه‌ریزی شده برای مرزنشینان فراهم نگردد و در این زمینه‌ها احساس امنیت یا تأمین نکنند، احساس امنیت آنان در سایر جنبه‌ها نیز افزایش نخواهد یافت.

با مرور مطالب گذشته به نظر می‌رسد که بازارچه‌های مرزی واقع در شهرستان بانه از جمله سیران‌بند می‌توانند نقش بیشتری را در افزایش احساس امنیت روانی و توسعه در مناطق مرزی داشته باشند. بنابراین راهکارها و پیشنهادهای زیر جهت برقراری امنیت و توسعه بیشتر منطقه ارایه می‌گردند:

- از آن‌جا که این گونه بازارچه‌ها صرفاً به منظور تقویت وضعیت اقتصادی مرزنشینان دایر شده‌اند، پیشنهاد می‌شود که با رعایت قوانین و مقررات، امکان بسط و توسعه نقش مرزنشینان روستایی در آن بیشتر گردد.
- در شرایط کنونی به صورت نابرابر، فقط گروه‌های خاصی از تأثیرات اقتصادی بازارچه سود می‌برند. لذا باید با سازوکارهای ممکن زمینه افزایش مشارکت

روستاییان در فعالیت بازارچه‌ها را فراهم نمود و روش‌های تجارت و آشنایی با مقررات صادرات و واردات جمعیت ساکن در منطقه از بازارچه را آموزش داد.

- اتخاذ تدابیر ویژه برای بهره‌مندی روستاهای بیشتر مرزی از مزایای بازارچه‌ها از جمله روستاهای کانی‌سور و بوالحسن.
- ایجاد امکانات رفاهی، آموزشی و ارتباطی در روستاهای مرزی (از قبیل آسفالت راه-ها، ایجاد مدارس و ...).
- سرمایه‌گذاری بیشتر دولت در نقاط مرزی و ایجاد طرح‌های صنعتی بزرگ و کوچک که این خود باعث جمعیت‌پذیری بیشتر و ماندگاری جمعیت در این شهرها شده و به تبع آن، تردها، مشارکت‌ها و توجه دولت به سرمایه‌گذاری ایجاد شده بیشتر شده و حفاظت مرزی و درونی افزایش یافته و در نتیجه احساس امنیت در بین مرزنشینان بیشتر می‌گردد.
- تقویت مراکز روستایی مناطق مرزی کشور به منظور افزایش درآمد آنان و ایجاد جاذبه ماندن در این مناطق اهمیت قابل توجهی دارد و تسهیل در چنین مواردی در قالب برنامه‌های ویژه در چارچوب برنامه‌های چشم‌انداز و بلند مدت ضروری به نظر می‌رسد.

منابع و مآخذ:

- احمدپور، آرام. (۱۳۹۱). بازارچه‌های مرزی و نقش آن‌ها در توسعه امنیت استان سیستان و بلوچستان. همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها. دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۸۱). ساختار و تأویل امنیت. فصل‌نامه مطالعات راهبردی. سال پنجم. شماره ۱.

- اکبری، رضا؛ پاک‌بنیان، سمانه. (۱۳۹۱). تاثیر کالبد فضای عمومی بر احساس امنیت اجتماعی زنان (نمونه موردی: محله نارمک و شهرک اکباتان در تهران). نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی. دوره ۱۷. شماره ۲.
- ایمانی، سعید؛ و همکاران. (۱۳۹۱). اثربخشی درمان ذهن آگاهی بر ارتقاء کیفیت زندگی سوء مصرف کنندگان مواد مخدر (تریاک): بهبود سلامت جسمانی و روان‌شناختی. فصلنامه روان‌شناسی سلامت. سال دوم. شماره ۱.
- آقابابایی، حسین. (۱۳۸۹). قلمرو امنیت در حقوق کیفری. چاپ اول. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- باپیری، امید علی؛ و همکاران. (۱۳۹۴). بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و برخی عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاهها و مراکز آموزش عالی استان ایلام). فرهنگ ایلام. دوره‌ی شانزدهم، شماره‌ی ۴۶ و ۴۷.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، بهرام. (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت شهروندان تهرانی (با تأکید بر رسانه‌های جمعی، عملکرد پلیس و بروز جرایم)، فصلنامه علمی - پژوهشی انتظام اجتماعی. سال اول. شماره‌ی نخست.
- تاجیک، محمد رضا. (۱۳۷۹). جامعه امن در گفتمان خاتمی، تهران: نشر نی. چاپ اول.
- جعفری، حسین علی؛ حمیدی، علی. (۱۳۹۴). نقش بازارچه مرزی در ایجاد امنیت و قاچاق کالا در استان خراسان شمالی. فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی. دفتر تحقیقات کاربردی فا. ۱. خراسان شمالی، سال دوم، شماره‌ی ۵، بهار.

- جهانگیری، جهانگیر؛ مساوات، ابراهیم. (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر امنیت اجتماعی زنان (مورد مطالعه: زنان ۴۰-۱۵ ساله شهر شیراز). پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی. سال دوم. شماره پیاپی ۶. صص ۴۱-۵۵.
- حاتمی‌نژاد، ابراهیم؛ و همکاران. (۱۳۹۲). تبیین نقش فضاهای شهری در پیشگیری از وقوع جرم و ایجاد امنیت. نشریه‌ی سپهر. جغرافیای انسانی. دوره‌ی بیست و دوم. شماره ۸۷.
- حسین‌پناهی، جمشید. (۱۳۹۳). اثر بازارچه‌های مرزی بر گردشگری خرید. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت گردشگری (گرایش بازاریابی) دانشکده مدیریت دانشگاه تهران. استاد راهنما: دکتر حمید ضرغام.
- حسینی، حسین. (۱۳۸۶). مدیریت احساس امنیت در جامعه. فصلنامه امنیت. سال ششم. شماره‌ی ۱، پاییز.
- درویشی، فرزاد؛ چولکی، غلامرضا. (۱۳۹۱). بررسی نقش تحولات اقتصادی مناطق مرزی در برقراری نظم و امنیت پایدار مرزها (مطالعه موردی: بازارچه مرزی). همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها. دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- دلاور، علی. (۱۳۸۴). ساخت‌یابی و هنجاریابی شاخص‌های احساس امنیت در تهران. تهران: مرکز تحقیقات کاربردی طرح و برنامه ناجا.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ و همکاران. (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی استان کرمانشاه). فصلنامه ژئوپلیتیک. سال چهارم. شماره دوم. صص ۱۰۹-۸۲.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه. (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر برگه.

- سعیدی؛ و همکاران. (۱۳۸۷). بررسی جامعه شناختی اقتصادی بازارچه های مشترک مرزی (مطالعه موردی: بازارچه های مرزی سردشت و پیرانشهر). فصلنامه علوم اجتماعی. شماره ۴۵. صص ۱۳۳-۹۵.
- صادقی، موسی؛ ربیعی، حسین. (۱۳۹۳). تحلیل مکانیابی استقرار بهینه بازارچه مرزی در سکونتگاههای روستایی شهرستان گنبد کاووس. فصلنامه اقتصاد، فضا و توسعه روستایی. سال چهارم. شماره ۱.
- طه، سروه. (۱۳۹۲). تعیین کننده های ساختاری در پایداری جمعیتی سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان بانه استان کردستان)، پایان نامه ی گروه جمعیت شناسی دانشکده ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران، استاد راهنما: محمود قاضی طباطبائی.
- عبده زاده، سیروان؛ فتح الهی، سعید. (۱۳۹۴). بازارچه های مرزی و احساس امنیت اقتصادی- اجتماعی روستایان مرزنشین (نمونه موردی: بازارچه ها و روستاهای مرزی شهرستان بانه). فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی. شماره ۴۳. پاییز.
- عسگری، محمود. (۱۳۸۱). مقدمه ای بر جامعه شناسی امنیت. مجله ی راهبرد علوم سیاسی. شماره ۲۶.
- عندلیب، علیرضا؛ مطوف، شریف. (۱۳۸۸). توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران. باغ نظر. شماره ۱۲.
- فتح الهی، بختیار. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین عملکرد شغلی و رضایت شغلی معلمان ابتدایی شهرستان بانه. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی دانشگاه تهران. استاد راهنما: مظفرالدین واعظی.
- فلاحتی، علی؛ و همکاران. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر صادرات بازارچه های مرزی ایران، رهیافت شبکه مصنوعی. مجله ی علمی- پژوهشی اقتصاد و توسعه منطقه ای. سال نوزدهم. دوره جدید. شماره ۳.

- کلمنتس، کوین. (۱۳۸۴). به سوی جامعه‌شناسی امنیت. ترجمه: محمد علی قاسمی. فصلنامه مطالعات راهبردی. انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی. سال هشتم. شماره ۲.
- گروسی، سعیده؛ و میرزائی. (۱۳۸۶). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و احساس امنیت، فصلنامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره دوم.
- ماجدی، سید مسعود؛ لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی (مطالعه موردی: روستاهای استان فارس). فصلنامه روستا و توسعه. شماره ۴. صص ۹۱-۱۳۵.
- محمدی، جواد؛ و همکاران. (۱۳۹۱). بررسی احساس امنیت اجتماعی با کیفیت زندگی زنان شهر کرمانشاه. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. شماره ۳۱. پاییز. صص ۱۵۶-۱۴۳.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن. (۱۳۷۳). جغرافیای اقتصادی ایران. جلد اول. انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- مؤذن جامی، محمدهادی. (۱۳۸۴). مقدمه‌ای بر امنیت و مؤلفه‌های آن. مجموعه مقالات امنیت عمومی و پلیس. انتشارات دانشگاه علوم انتظامی. چاپ اول. جلد ۲.
- ناجا. (۱۳۸۳). گزارش نظرسنجی بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین حاشیه‌نشینان تهران بزرگ به تفکیک مناطق. تهران: معاونت اجتماعی و ارشاد فاتب.
- نبوی؛ و همکاران. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی- اقتصادی و هویت قومی بر احساس امنیت اجتماعی. فصلنامه دانش انتظامی. سال دهم. شماره ۲.
- نوبهار، رحیم. (۱۳۷۶). مفهوم امنیت، مجله حقوق و اجتماع. سال اول. شماره سوم. مرداد و شهریور.
- نوری، آرام. (۱۳۹۳). زندگی در مناطق مرزی: مطالعه پدیدار شناختی مرزنشینان شهرستان پاوه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی. استاد راهنما: سعید ذکایی.

- وزارت بازرگانی. (۱۳۸۰). تحلیلی از وضعیت بازارچه‌های مشترک مرزی از آغاز فعالیت تاکنون. معاونت برنامه ریزی و بررسی‌های اقتصادی دفتر پژوهش و بررسی‌های اقتصادی.
- هالفورد، کیم. (۲۰۰۱). زوج درمانی کوتاه مدت. ترجمه‌ی مصطفی تبریزی، مؤسسه کاردانی و فروغ جعفری سال ۱۳۸۴. تهران: انتشارات فراوان.
- هزار جریبی، جعفر؛ صفری شالی، رضا. (۱۳۹۰). آاناتومی رفاه اجتماعی. چاپ اول. تهران: نشر جامعه و فرهنگ.
- هزار جریبی، جعفر؛ صفری شالی، رضا. (۱۳۸۸). بررسی رضایت از زندگی و جایگاه احساس امنیت در آن (مطالعه‌ی موردی: شهروندان تهرانی). فصلنامه علمی-پژوهشی انتظام اجتماعی. سال اول. شماره سوم.
- Ahmadypour, Z. , Elyasi, S. A. (2012). The Rule Of Border Markets In Regional Security (Case study: Bashmogh Border Market in Marivan, Iran), Geopolitics Quarterly. Volume: 8. No: 4. Winter. PP 72-92.
- Brauch, Hans Guter. (2006). living in the world risk society, british journal of sociology. A Hothouse Memorial publiw lecture.
- Chandoevwiw, Worawan, Yongyuth, Chalamwon, Srawoowh, Paitoonpong. (2004). Thailand's Cross Border Economy, A Case study of Sa Kaeoand ChiangRai. Thailand Development Resource Institute (TDRI).
- Leeboopao, Leeber, Phonesaly, Souksavath, Phetsamone Sone ,Souphith, Darachanthara, Vanthana Norintha. (2004). Lao PDR Cross Border Economy, Case Study In Dansavanh, Savannakhet and Houaysai, Tonpheung, Lao PDR, National Economic Research Institute. PP 44-59.
- Murshid, K. A. S. , Tuot, Sokphally. (2005). The Cross Border Economy of Cambodia, Cambodia Development Resource Institute.